väärtus ulatus üle 1000 rubla, näis esialgu andvat avaramad võimalused võidu saamiseks ka eestlastele. Kolmedel esimestel valimistel jäi aga eesti opositsioon oma nähtavas jõuetusetundes iseseisvalt esinemata. Alles 1906. a., pärast „punaste aastate" selgitustuld, lähevad eestlased kindlamalt ja korraldatumalt lahingusse. Võit ei olnud kaugel: häälte vahe ainult 70—100. Sakslaste „osav valimistöö" oli neile siiski ülekaalu toonud. Samad tulemused olid ka järgmistel valimistel. Ja nii ei pääsenud eestlased tsaari-aegses Tartus kordagi „linnaisadeks". Opositsioonina ei jäänud nad linna-asjade korraldamisel siiski mõjutuks. Mis aga eesti opositsiooni tegevuse Tartu linna-omavalitsuses eriti tähtsaks teeb, on asjaolu, et tema arendatud võitluses opositsioon ise, kuhu oli koondunud eesti vabameelsem kodanlus, arenes nii organisatsiooniliselt kui ideoloogiliselt ja paljastas ka omalt poolt kindlamalt neid ühiskondlikke ja tulunduslikke vastolusid, mis olid saksa „põliskodanluse" ja eesti väikekodanluse vahel. Selles mõttes ulatub eesti opositsiooni „ajalooline väärtus" üle kohaliku linna piiride ja omandab märksa kandvama tähtsuse.

Kooli-elu. Kooliadministratiivselt jäi Tartu esialgu endiselt kogu Läänemeremaade keskuseks. Siin asus õpekonna valitsus ja selle kuraator. 1870. a. aga määrati keisri käsul õpekonna administratiivseks keskuseks Riia. 1876. a. toodi õpekonna valitsus jälle tagasi Tartusse, kus ta asus 1886. aastani. Sel aastal viidi ta lõplikult Riiga, kuna senine Tartu õpekonna nimetus püsis kuni 1893. aastani, mil see ümber tehti Riia õpekonnaks. Üldises valvekorras allusid linna alg- ja keskkoolid kubermangu koolide direktorile. Linna kooliolude tegeliku korralduse juhtijaks oli endiselt linnakoolikolleegium. See asutis jäi 80-date aastate teise pooleni peale mõningate vähemate muudatuste püsima, üldiselt samadel alustel kui aastasaja esimeselgi poolel. Selle juhatajaks oli linna justiitsbürgermeister ja liikmeiks mõlemate gildide vanemad ja kaks õpekonna kuraatori esindajat. Kooliolude korraldamise rahandusliku külje eest hoolitsemine oli koolikassa-kolleegiumi ülesandeks, kes oma sissetulekud sai linna makskonnalt. Ka peale 1877. a. linnaseaduse maksmapanekut jäi koolide kohta endine korraldus maksma. Et aga koolikolleegium ei suutnud koolielu suurenevaid tarbeid rahuldada, oldi sunnitud abi otsima uuelt linna-omavalitsuselt, linnavolikogult, millelt saadi summasid puudujääkide katteks. Selle toetuse kaudu sai linnavolikogu võimaluse saata koolikolleegiumi ka omalt poolt kaks esindajat nõuandva häälega. 1886. a. tehti koolikolleegiumi juhatamine linnapeale ülesandeks, kusjuures senine koolikassa-kolleegium kaotati. Seega oli koolikolleegiumi senine, hulk aastakümneid kestnud seos linna seisusliku korraldusega käristatud ja tema toetuse saamine linna makskonnalt lõpetatud. Koolikolleegiumi seisukord läks selle tagajärjel rahanduslikult veel raskemaks. Nende raskuste kõrvaldamiseks seoti koolikolleegium 1890. a. kindlamalt linnavolikoguga ja moodustati uues koosseisus, kuhu kuulusid 2 esindajat linnavolikogult, 2 kroonu-koolivalitsuselt, kelle kõrval pidi esindatud olema ka vaimulikkond. Kolleegiumi juhatamine jäi vaheldumisi selle liikmete hoolde.

Ühenduses üldiste reformidega, mis Vene valitsus 80-dail aastail Läänemeremaade koolide venestamiseks ette võttis, muutusid vastavalt ka kooliolud Tartus. 1887. a. 26. I. ja 17. V. määrustega anti linna algkoolid, mis sinnamaani olid allunud kubermangu koolide direktorile, missugune ametikoht nüüd ära kaotati, rahvakoolide inspektorite alla. Sama aasta 10. IV. seadusega seati kõigis Tartu õpekonna koolides õppekeeleks vene keel.

Täpsamat ülevaatlikku statistilist pilti Tartu kooliolude arenemisest XIX aastasaja teiselt poolelt on andmete katkendlikkuse pärast kaunis raske saada. Üldist

Tartu, lk. 163